

Toisin tietäminen ja toivo rauhanomaisesta tulevaisuudesta

Muuttuvassa maailmassa korostuu paitsi tarve ymmärtää ja analysoida nykyisyyttä, myös kartoittaa muutoksien vaikutusta tulevaisuuteen. Ukrainan sota on jatkunut yli vuoden, suurvaltapoliittinen kamppailu on tehnyt paluun maailmanpolitiikkaan ja kiristyneet talousnäkökulmat koettelevat uskoa tulevaisuuteen. Millaista tulevaisuutta kohti kuljemme? Millaisia vaihtoehtoisia tulevaisuusskenaarioita voimme luoda koko maailmaa koettelevan epävarmuuden aikana?

SITRAn tammikuussa 2023 julkaisema megatrendiraportti (Dufva & Rekola 2023) nimellä viisi keskinäisriippuvaista teemaa, jotka tulevat raportin mukaan vaikuttamaan tulevaisuuden suuntaan ja luomaan jännitteitä eri toimijoiden välille. Raportissa tunnistettuina teemoina ovat luonnon kantokyvyn mureneminen, kasvavat hyvinvoinnin haasteet, kamppailu demokratiasta, kilpailu digivallasta sekä talouden perustan rakoilu. Vaikka raportin teemat on tunnistettu nimenomaan Suomen näkökulmasta, niiden vaikutukset eivät rajoitu ainoastaan Suomeen ja sisäpolitiikkaan. Teemat ovat luonteeltaan niin paikallisia, alueellisia kuin globaaleja. Ne ovat visaisia siinä mielessä, ettei niitä voida ratkaista vain yhdessä valtiossa ja sen toimesta, muttei niitä voida ulkoistaakaan. Laajasti ottaen teemoissa on kyse poliittisen, sosiaalisen, ekologisen ja taloudellisen eriarvoisuuden lisääntymisestä.

Nykyisyyttä luonnehtivat jännitteet ylittävät perinteisen jaon kansalliseen ja kansainväliseen, paikalliseen ja globaaliin. Kehityskulut ovat sekä poliittisesti, käytännöllisesti että tiedollisesti komplekseja. Niiden seurauksilla on myös tunnistettu olevan konfliktipotentialia. Yhtäältä näyttää varsin todennäköiseltä, että niin maailmanpoliittiset, alueelliset kuin yhteiskuntien sisäisetkin jännitteet lisääntyvät ja mahdollisuus erilaisiin konflikteihin ja ristiriitoihin kasvaa. Samalla on kuitenkin muistettava, että tulevaisuus on aina avoin ja tätä avoimuutta voi lähestyä paitsi uhkien, myös mahdollisuuksien tai toivottavien tulosten välityksellä. Konfliktien ja ristiriitojen, uhkakuvien ja uhilta suojautumisen ohella voidaan painottaa myös toivon ja rauhan elementtejä. Tulevaisuus ei saa typistyä poliittisesti pelkästään uhkaavaksi toimintahorisontiksi.

Tulevaisuusskenaarioita luomalla voidaankin hahmotella todennäköisiä tulevaisuuksia ja tehdä sen mukaisia mahdollisimman hyviä valintoja. Putkinäölle altistavan pelon sijasta voidaan korostaa toivoa, joka myös kannustaa toimintaan niin yksilö- kuin yhteisötasoilla. Tällaisen retoriikan tulee kuitenkin valheellisen toiveikkauden sijasta perustua selkeään, mutta vivahteikkaaseen ja monipuoliseen, kuvaan käynnissä olevista muutoksista ja ilmiöiden sekä kehityskulkujen juurisyistä. Tämä on olennaista rauhan kannalta, olipa sitten kyse valtioiden välisestä rauhantilasta tai yhteiskuntarauhasta.

Rauhaa on Suomessa käsitelty usein vain ulkopoliittisena tai kansainvälisen politiikan kysymyksenä (ks. kuitenkin Jauhola 2016), kun maan sisäisesti keskustelua yhteiskuntarauhasta on käyty pääsääntöisesti kysymyksenä sosiaalipolitiikasta tai yhdenvertaisuudesta. Tällainen jako on ongelmallinen eikä mahdollista kokonaisvaltaista keskustelua rauhasta, konflikteista tai väkivallasta. Pahimmillaan tällainen jäykkä kahtiajako saattaa estää ymmärtämästä käynnissä olevia yhteiskunnallisia muutoksia ja hahmottelemasta vaihtoehtoisia tulevaisuuskuvia.

Rauhasta yhteiskunnallisena kysymyksenä pitäisi ylipäätään puhua enemmän: siitä, millaisia erilaisia käsityksiä ja näkemyksiä rauhasta on olemassa ja mitä rauha tarkoittaa eri konteksteissa erilaisille ihmisille. Nykyisessä maailmantilanteessa keskustelu rauhasta on jäänyt turvallisuuspolitiikan ja -puheen alle. Osasyynä voi olla, että sotatoimien loppuminen Ukrainassa ei vaikuta lähiaikoina todennäköiseltä, mutta ehkä myös se, että rauhan diskurssilla pelätään oikeutettavan valtopoliittisia pyrkimyksiä tai sortavia rakenteita. Tästä huolimatta rauhasta käsitteenä ja toimintana, sen mahdollisuuksista ja merkityksistä sekä luonteesta tulisi uskaltaa puhua – ja ehkä erityisesti juuri nyt, kun rauhasta puhuminen on vaikeaa ja jopa ristiriitaista. Toisaalta rauhantutkimuksessa on viime vuosina vahvistunut trendi, jossa rauhaa lähestytään jatkuvasti muuttuvana jännitteisenä ja laadullisena jatkumona (esim. Melander ym. 2018).

Aikaamme luonnehtivien globaalien kehityskulkujen ratkaisu edellyttää keskustelunavauksia, joissa jaottelu sisä- ja ulkopoliitiikan tai kansallisen ja kansainvälisen välillä ylitetään tai yllättäviäkin näkökulmia avataan ja tuodaan yhteen. On uskallettava haastaa ristiriitojen, jännitteiden ja konfliktien painottuminen mahdollisten tulevaisuuksien hahmottelun pääasiallisena perustana (Boulding 1988). On uskallettava ajatella rohkeammin.

Utopioiden hahmottelu kalskahtaa nykylukijalle helposti vanhanaikaiselta, tunkkaiselta ja jopa vaaralliselta. Vielä vaarallisempaa on kuitenkin menettää toivo ja kyynistyä. Kyynistynyt ihminen – tai yhteisö – näkee tulevaisuuden vaihtoehdottomana ja passivoituu kokonaan tai pyrkii edistämään itsensä ja lähipiirinsä etuja hinnalla millä hyvänsä, muiden hyvinvoinnista välittämättä. Nähdäksemme toivon ylläpitämisen ennakoedellytyksenä on jonkinasteinen tulevaisuutta koskeva utopia-ajattelu. Tällaisen ajattelun tulee kuitenkin yhtäältä perustua olemassa olevaan todellisuuteen ja toisaalta nojautua ajatukseen utopioiden jaetusta luonteesta ja niiden avaamasta kollektiivisen toiminnan tilasta (esim. Eskelinen 2020; Boulding 1988). Tavoittamattomissa olevien lopullisten utopioiden sijaan voidaankin puhua prosessiutopioista, joissa Ken Boothin (1991, 536) mukaan ”parempi maailma on jonkin verran todennäköisempi tuleville sukupolville”. Boothin ajattelua mukaillen John Rawls (2007) on hahmotellut realistisen utopian mahdollisuutta, jossa laajennetaan tavallisesti mahdolliseksi kuvitellun politiikan rajoja nykyisyyden realiteettien lähtökohdista. Näin ollen utopiankin tulee perustua tietoon.

Vuoden ensimmäisessä *Kosmopolis*-lehdessä pureudutaan eri näkökulmista kysymykseen toisenlaisista tiedoista, toisin tietämisestä sekä tulevaisuuden suunnasta. Numeron avaa Tero Mustosen artikkeli ”Tiedon valtopoliitikat hallitustenvälisessä ilmastopaneelissa 2018–2022”. Mustonen avaa tekstissään ilmastopaneelin työskentelyn taustalla vaikuttavaa tiedollista valankäyttöä ja valtopoliitikointia. Esimerkkinään hän käyttää sitä, miten alkuperäiskansojen oma tieto ilmastonmuutoksen paikallisista vaikutuksista on ilmastopaneelin työssä käännetty politiikkarelevantille kielelle. Mustonen lähestyy aihettaan ainutlaatuisesta tietäjäpositiosta: hän on toiminut yhtenä kansainvälisen ilmastopaneelin (IPCC) raportin pääkirjoittajista. Kirjoittajan asemoituminen tarjoaakin näkökulman, josta käsin tiedon siirtymistä ja tiedollistamisen – eli sen kun jostakin asiasta tehdään tietoa – kipukohtia on mahdollista tarkastella

kriittisesti. Teksti pohtii myös, millaisia ongelmia erilaisten tietämisen tapojen yhteensovittamiseen sisältyy, mistä ne johtuvat ja miten ne mahdollisesti heijastuvat ilmastotyöhön.

Vaihtoehtoisen näkökulman viimeaikaiseen varsin militarisoituneeseen turvallisuuskeskusteluun tarjoaa Lauri Snellmanin artikkeli ”Pasifismi poliittisena maailmankuvana”, jossa aihetta lähestytään filosofian näkökulmasta. Artikkeliki vertailee, millaisen vaihtoehtoisen poliittisen maailmankuvan pasifismi ja tarkemmin ottaen pasifismin gandhilainen ja kantilainen suuntaus mahdollistavat verrattuna reaalipolitiikkaan, liberalismiin ja uuskonservatismiin. Tekstissä Snellman myös pohtii, millaiset ovat yhtäältä gandhilaisen ja toisaalta kantilaisen pasifismin välittämät maailmankuvat ja visiot hyvästä yhteiskunnasta. Artikkeliki peilaa näitä maailmankuvia uuskonservatismiin ajatusmaailmaa vasten ja osoittaa, että pasifismista voi löytyä varteenotettava vaihtoehto nykyistä poliittista keskustelua leimaavalle uuskonservatiiviselle ajattelulle. Snellmanille pasifismi yhdistää rauhanomaiset poliittiset keinot ja emansipatoriset päämäärät demokratiasta, ihmisarvosta ja kosmopoliittisesta järjestyksestä ja siten näyttäytyy relevanttina ja kilpailukykyisenä tapana lähestyä politiikkaa ja rakentaa turvallisuutta. Snellmanin artikkeli on myös luettavissa laajempänä keskustelunavauksena ja kannanottona *Kosmopoliksessa* aiemmin virinneeseen – ja tässäkin numerossa jatkuvaan – Nato-debattiin.

Kolmas tutkimusartikkeli koskee niin ikään muutosta ja tulevaisuutta, joskin kahdesta muusta artikkelista poikkeavasta näkökulmasta. Artikkelissaan ”Suomen ulkopoliittiset koulukunnat kevään 2022 Nato-jäsenyykeskustelussa” Joel Linnainmäki tarkastelee Suomen kevään 2022 Nato-jäsenyykeskustelua. Artikkeliki esittää ajankohtaisen analyysin siitä, millaisia jännitteitä ulkopoliittisessä keskustelussa esiintyi ja millaista kilpailua ulkopoliittikan suunnasta käytiin. Linnainmäki soveltaa koulukunta-ajattelua ulkopoliittikan tutkimuksessa ja tunnistaa Nato-jäsenyykeskustelusta neljä kilpailevaa ulkopoliittista koulukuntaa: euroatlantistit, euroglobalistit, kansallispragmatistit ja puolueettomuuslinjalaiset. Kilpailevia omakuvia analysoimalla artikkeli päättyy toteamaan, että Suomen ulkopoliittikan aiempi linjajero Nato-jäsenyyden kannattajien ja vastustajien väliltä on siirtynyt Nato-jäsenyyden sisälle. Linnainmäen mukaan kiistanalainen aihe tulevaisuuden ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa koskevassa keskustelussa tullee olemaan se, millainen jäsenmaa Suomi Natossa haluaa olla.

Lienee selvää, että toivon ja rauhan painottaminen ei tarkoita sitä, että tulevaisuuteen voisi suhtautua yksiselitteisen optimistisesti. Toivon ja pelon, uhkien ja mahdollisuuksien, välinen jännite määrittelee niin valtioiden kuin myös muiden toimijoiden käsityksiä saavutettavissa olevista tulevaisuuksista ja muutoksista. Keskeiseksi toisenlaisen tulevaisuuden hahmottelussa muodostuu ajatus, että tulevaisuus ei ole pelkästään valtiotoimijoiden tai edes kansainvälisen yhteisön asia: perinteisten politiikkatoimijoiden rinnalle tarvitaan myös muunlaista ja -tasoista ymmärrystä ja toimintaa. Esimerkkeinä toivosta ja vaihtoehtoista tavoista tietää tämä *Kosmopoliksen* numero sisältää myös kolme viimeaikaista *lectio praecursoriaa*, jotka käsittelevät rauhanrakentamista ja konfliktinratkaisua joko valtavirrasta poikkeavilla tavoilla tai siitä eroavin menetelmin.

Lektioista ensimmäinen liittyy Ilaria Tuccin väitöskirjaan *Community-Based Theatre as Conflict Transformation in Lampedusa: Co-producing Knowledge about Life at the Militarised*

Border of Europe, joka tarkastettiin Tampereen yliopistossa 11.6.2022. Lektiossa esitetään näkökulma yhteisöteatteriin rauhantutkimuksen menetelmänä ja pohditaan, millaisia ääniä ja näkökulmia tiedon yhteistuottamisella on mahdollista luoda rauhan ja konfliktin teemoihin. Tuccille tämä tiedontuotannon tapa ja sen esiin piirtämät tiedolliset horisontit ovat tarjonneet erilaisen näkökulman usein muuttoliikekamppailujen ja militarisaation leimaamaan Lampedusan saareen ja sen asukkaiden arkeen. Asukkaiden ja tutkijan välillä tapahtuva tiedontuotanto toimii Tuccin työssä keinona tunnistaa ja analysoida valtavirran uutisoinnin varjoon jääviä paradokseja, joiden merkitys Lampedusalla on suuri.

Ihmisten arkeen kiinnittyvä tutkimustieto leimaa myös toista julkaisemaamme lektiota. Vadim Romashovin väitöskirja *Living Together with Difference: Narratives and Practices of Co-existence in Armenian-Azerbaijani Rural Communities in Georgia* tarkastettiin Tampereen yliopistossa 13.8.2022. Lektiossaan Romashov havainnoi Armenian ja Azerbaidžanin välistä konfliktia kiinnittäen etnografisen tarkastelunsa valtiotason sijasta ihmisten rinnakkaiseloon kahdessa georgialaisessa maalaiskylässä. Romashov pohtii, miten arjesta kumpuava ja ihmisten arkeen juurtuva näkökulma muuttaa paitsi rauhan käsitettä itsessään myös rauhanrakentamiselle avautuvia mahdollisuuksia. Romashov päättää lektionsa toteamukseen ”[a]inoa turvallinen paikka tässä tilanteessa rauhaa rakastaville ihmisille ei ole mikään tietty valtiorakenne, vaan vahva yhteisöjen verkosto, jossa osataan elää yhdessä erojen kanssa”.

Iira Rautiaisen väitöskirja *Practices of Promoting and Progressing Multinational Collaborative Work: Interaction in UN Military Observer Training* tarkastettiin Oulun yliopistossa 2.12.2022. Julkaistavan lektion otsikko on ”Yhteistyön vahvistamisen ja edistämisen vuorovaikutuskäytänteet monikansallisessa YK:n sotilastarkkailijakoulutuksessa”. Rautiainen on hyödyntänyt työssään keskusteluanalyysia tarkastellakseen koulutettavien keskinäistä vuorovaikutusta. Väitöskirjassaan Rautiainen toteaa, että yhteistyö sotilastarkkailun kontekstissa on nimenomaan työtä, jota tehdään yhdessä, ei työtä, joka jaetaan ihmisten kesken ja jonka he tämän jälkeen tekevät yksin. Yhteistyö on keskeistä toiminnan käytänteiden ja niihin kytkeytyvien diskurssien ymmärtämisessä; vuorovaikutus ja turvallisuus tai turvattomuus punoutuvat siis kiinteästi yhteen. Siten väitöskirja avaa uudenlaisen näköalan yhteen rauhan- ja konfliktin- sekä kansainvälisen politiikan tutkijoita pitkään kiinnostaneeseen aihepiiriin: kriisinhallintaan.

Kosmopoliksen tämän numeron päättää lehdessä aiemmin virinnyt kiivas Nato-keskustelu, joka siis jatkuu edelleen. Sami Pihlströmille vastaavat tässä numerossa Thomas Wallgren, jonka teksti ottaa kantaa Pihlströmin ensimmäiseen tekstiin (*Kosmopolis* 2/22) ja Heikki Patomäki, joka vastaa Pihlströmin tuoreeseen puheenvuoroon (*Kosmopolis* 4/22).

Tekstissään ”Nato-jäsenyys olisi eettisesti väärin” Thomas Wallgren lähestyy aihetta Sami Pihlströmin tavoin eettisen tarkastelun kautta. Toisin kuin Pihlström, Wallgren kuitenkin toteaa, että asian eettinen tarkastelu johtaa miltei väistämättä ja pakottavasti johtopäätökseen, jonka mukaan Nato-jäsenyys olisi väärä ratkaisu. Tämän näkökulman Wallgren perustelee ydinsodan ja ydinpelotteen kautta: ydintuhon laajuus ja kammottavuus johtaa väistämättä siihen eettiseen lopputulemaan, että ydinsotaan ryhtyminen on väärin. Ydinaseiden käyttö missä tahansa tarkoituksessa on eettisesti väärin, mikä tarkoittaa, ettei ydinpelotteeseenkaan

saa turvautua. Siksi Nato-jäsenyyden myötä tapahtuva hyväksyminen ydinpelotteesta osana suomalaista turvallisuuspolitiikkaa on eettisesti ongelmallista; filosofiseettisesti tarkasteltuna on parempi riskeerata Suomen tuhoutuminen ydintuhossa kuin ottaa riski laajamittaisesta ydinsodasta. Wallgrenin teksti korostaa siis sitä, että ydinsota ei voi missään tilanteessa olla oikeutettu.

Omassa vastineessaan ”Synkkyden filosofian ongelmista vielä lyhyesti” Heikki Patomäki pohtii käytännön vaikutuksia sellaiselle synkälle maailmankuvalle, jota Sami Pihlströmin näkökulma hänelle edustaa. Patomäen mukaan historiaa koskevilla tulkinnoilla on aina eettis-poliittisia vaikutuksia suhteessa nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Tutkijan vastuulle jää antaa totuudenmukainen ja monipuolinen kuva maailman tapahtumista niiden kaikessa kompleksisuudessa. Siten dualistinen ajattelu näyttätyy ongelmallisena, sillä maailmassa on olemassa erilaisia ja toisensa kanssa ristiriitaisia ”me-yhteisöjä”. Patomäen mukaan tämän tunnistaminen on tärkeää sellaisen konfliktidynamiikan ennaltaehkäisemiseksi, jossa yhteisöt ajautuvat sodan ja vastavuoroisen tuhon logiikkaan. Patomäki päättää tekstinsä pohdintaan rauhan mahdollisuuksista Ukrainassa ja esittää näkemyksensä rauhanprosessin ja rauhan saavuttamisen edellytyksistä.

Pääkirjoituksen lopuksi palaamme vielä hetkeksi tiedon ja rauhan suhteeseen tässä keskinäisriippuvaisten muutosten epävarmassa ajassa. Tämän *Kosmopoliksen* kaikki tekstit omalla tavallaan ja erilaisin painotuksin kertovat siitä, miten tiedolliset tulokulmat ja perspektiivit vaikuttavat niiden kautta syntyvään ymmärrykseen: erilaiset episteemiset oletukset luonnollisesti lähestyvät kohdettaan eri tavoin. Kompleksisten haasteiden aikana voi houkuttaa turvautua varmuutta painottaviin tai vakautta lupaaviin selitysmalleihin: samalla juuri muutoksen kompleksisuus kaipaa epävarmuuden hyväksyvää ja sen lähtökohdakseen ottavaa tietoa (Edkins 2019). Tällöin rauhakin antautuu ymmärrettäväksi jatkuvasti muuttavana, aikaan ja paikkaan sidoksissa olevana monitulkintaisena käsitteenä. Tällaisesta rauhasta meidän on tulevaisuudessa(kin) syytä puhua – ja tehdä niin enenevässä määrin.

Näin syntyy sellainen moniäänisyys ja epistemologinen rikkaus, jonka pohjalta voidaan etsiä ratkaisuja samanaikaisesti sekä globaaleihin että paikallisiin, hyvinvointia ja turvallisuutta koskeviin, haasteisiin. Tunnumme tällä hetkellä usein hyväksyvän konfliktien olemassaolon ihmisten kanssakäymiseen kuuluvana väistämättömänä pahana, jolloin puhe rauhasta voi samalla vaikuttaa naiivilta. Tulisi kuitenkin muistaa, että aina kun on potentiaali konfliktiin tai olemassa olevien konfliktien eskaloitumiseen, on samalla myös potentiaali rauhaan ja liennytykseen – rauhan kulttuuriin Elise Bouldingin (1998/1999) termiä lainataksemme. Tämä, jos mikä, on realistinen utopia.

Tampereella ja Tukholmassa 28.3.2023

Eeva Puumala, Leena Vastapuu ja Anitta Kynsilehto

Lähteet

Booth, Ken (1991): ”Security in anarchy: Utopian realism in theory and practice”. *International Affairs*, 67(3), 527–545.

- Boulding, Elise (1988): "Image and action in peacebuilding". *Journal of Social Issues*, 44(2), 17–37.
- Boulding, Elise (1998/1999): "Peace culture: The problem of managing human difference". *CrossCurrents*, 48(4), 445–457.
- Dufva, Mikko & Sanna Rekola (2023): Megatrendit 2023: Ymmärrystä yllätysten aikaan. *Sitran selvityksiä 224*, tammikuu 2023. https://www.sitra.fi/app/uploads/2023/01/sitra_megatrendit-2023_ymmarrystayllatysten-aikaan.pdf, 17.3.2023.
- Edkins, Jenny (2019): *Change and the politics of certainty*. Manchester: Manchester University Press.
- Eskelinen, Teppo (toim.) (2020): *The revival of political imagination: Utopias as methodology*. Lontoo: Zed Books.
- Jauhola, Marjaana (2016): "Decolonizing branded peacebuilding: Abjected women talk back to the Finnish Women, Peace and Security agenda". *International Affairs*, 92(2), 333–351.
- Melander, Erik, Patrick Regan & Christian Davenport (2018): *The peace continuum: What is it and how to study it*. New York: Oxford University Press.
- Rawls, John (2007): *Kansojen oikeus: julkisen järjen puolustus*. Helsinki: Gaudeamus.